

Nr 189

Av herr Carbell m. fl., om inrättande vid Stockholms universitet av en personlig professur i samhällsorienterad statistik för docenten Tore Dalenius.

(Lika lydande med motion nr 152 i Första kammaren)

Det finns knappast något område av mänsklig verksamhet, där statistisk teori och metod icke funnit viktiga tillämpningar. Som metodvetenskap spelar statistiken en instrumental roll inom flera vetenskapliga discipliner; detta kommer klart till uttryck i sådana specialiteter som biometri, demografi, ekonometri, jurimetri och psyometri men gäller i själva verket alla discipliner med inslag av empirisk forskning. Statistiken spelar en liknande roll inom operationsanalysen, som funnit viktiga tillämpningar icke endast på det militära området utan även inom industrien och numera också bl. a. inom offentlig förvaltning. Statistisk teori och metod är grundläggande inom alla slag av statistikproduktion: statlig, kommunal och privat.

Den statliga statistikproduktionen har under de senaste åren varit föremål för en genomgripande omdaning. Sålunda har en betydande centralisering skett till statistiska centralbyrån, som i samband därmed fått sin organisation kraftigt utbyggd. Vidare har mycket kostnadskrävande tekniska hjälpmedel för automatisk databehandling tagits i anspråk inom allt flera statistikgrenar. Denna organisatoriska och tekniska omdaning av statistikproduktionen är emellertid i sig själv icke tillräcklig för att åstadkomma en rationalisering i detta ords egentliga mening av statistikproduktionen och därmed av den utrednings- och planeringsverksamhet som bedrivs inom de statliga, kommunala och privata sektorerna av vårt samhälle på grundval av statistikproduktionens resultat. Det härvid avgörande är uppenbarligen *innehållet* i de data som insamlas, det *sätt* varpå insamlingen sker och den *analys* som göres av data och som lägges till grund för de *slutsatser* som drages. Det är här fråga om funktioner som ställer stora krav på kvalificerat statistiskt kunnande.

Det är därför av den största vikt att våra universitet ges erforderliga resurser för utbildningen av statistiker för den statliga statistikproduktionens och det offentliga utredningsväsendets behov och för forskning och metodutveckling. Det är icke någon överdrift att påstå att dessa behov i dag icke kan tillgodoses på ett adekvat sätt vid våra universitet.

Nödvändigheten av en kraftig upprustning av resurserna i ämnet statistik

och alldeles särskilt den samhällsorienterade statistiken har utförligt redovisats i en skrivelse från delegationen för statistikfrågor till universitetskanslern. I denna skrivelse konstaterar delegationen att resurserna för den lägre undervisningen förbättrats under de senaste åren; utvecklingen har emellertid icke medfört att problemet med rekrytering av högt kvalificerade statistiker för den offentliga förvaltningen lösts. Delegationen uttalar i fråga om Stockholms universitets petita för budgetåret 1965/66 (i vilken förutom en preceptur, som nu föreslås i statsverkspropositionen, äskades en ny »professur i allmän statistik») följande:

Delegationen vill emellertid också understryka att tillkomsten av den föreslagna precepturen — även om man ser enbart till statistikproduktionens område — icke kan tillgodose de föreliggande behoven mer än till en del. Delegationen vill här bl. a. peka på den arbetskrävande men i sammanhanget mycket väsentliga arbetsuppgiften att handleda elever som bedriver studier för 3 betyg eller högre. Enligt delegationens uppfattning måste självklart även en av de två förutsatta *professorerna i allmän statistik* inom ramen för en på den samhällsorienterade statistiken område inriktad verksamhet även ägna sig åt frågor berörande den offentliga statistikproduktionen. Med hänsyn till det nuvarande prekära läget och angelägenheten av att snabbast möjligt få till stånd en förstärkning av resurserna på professorsnivå anser delegationen att den föreslagna nya professuren skall inrättas från och med 1965/66 och icke först året därpå.

Mot bakgrunden av anförda omständigheter och med hänsyn till det i det föregående motiverade behovet av en kraftig förstärkning av såväl undervisnings- som forskningsresurserna i den del av ämnet som avser den samhällsorienterade statistiken föreslår delegationen att en av professorerna ges en benämning av vilken framgår att dess verksamhet i första hand skall vara inriktad på *den samhällsorienterade statistiken problem* (häri inkluderat statistikproduktionens problemställningar).

Vi vill i detta sammanhang erinra om att universitetskanslern i sitt förslag till en professur i nationalekonomi vid Stockholms universitet (underdånig skrivelse av den 19/11 1964) betonat »angelägenheten av en väl rustad institution, som kan tjäna som serviceorgan för departement, statliga verk och utredningar m. fl.». Detta motiv för inrättandet av en professur är enligt vår mening i minst samma grad tillämpligt på statistiken, som ju i dag framför allt är en metodvetenskap.

Vi konstaterar med tillfredsställelse att universitetskanslern signalerat att en utredning snarast skall göras av upprustningen av statistiken vid våra universitet. Han antyder att han avser att låta utarbeta ett hela universitetsväsendet omfattande program för denna upprustning.

Inom ramen för ett sådant program — som rimligen måste inrymma ett betydande moment av planerad specialisering av verksamheten vid universitetens statistiska institutioner — är det naturligt att det primära ansvaret för att tillgodose den offentliga förvaltningens och särskilt då den statliga statistikproduktionens behov av högt kvalificerade statistiker, forskning och metodutveckling åvilar Stockholms universitet.

I årets statsverksproposition föreslår statsrådet och chefen för ecklesiastikdepartementet att en preceptur i statistik, särskilt officiell statistikproduktion, inrättas vid Stockholms universitet fr. o. m. budgetåret 1965/66. Vi anser emellertid detta förslag otillräckligt mot bakgrunden av den prekära situation som föreligger vid just Stockholms universitet i fråga om ämnet statistik. Vi föreslår i stället att en *professur i samhällsorienterad statistik* inrättas vid Stockholms universitet fr. o. m. budgetåret 1965/66 och att den göres personlig för docent Tore Dalenius vid statens råd för samhällsforskning. Till stöd för detta förslag redovisar vi här följande data rörande Dalenius.

1. *Examina*

Dalenius, som är född 1917, avlade fil. kand.-examen och fil. lic.-examen vid Stockholms universitet och disputerade 1957 för fil. dr-graden vid Uppsala universitet. Han utnämndes samma år till docent vid Stockholms universitet.

2. *Studier i USA*

Dalenius har bedrivit statistiska studier i USA 1947—1948, 1951 och 1960—1961, i detta senare fall som »Fulbright-stipendiat».

3. *Anställning i allmän tjänst*

Under perioden 1942—1956 var Dalenius (med undantag för en treårsperiod vid 1940-talets mitt) verksam som statistiker i den svenska statsförvaltningen. Han var 1952—1962 knuten till Stockholms universitet och är sedan 1 juli 1962 verksam som forskardocent vid statens råd för samhällsforskning; den forskning som han där bedriver är i första hand inriktad på stickprovsundersökningarnas teori och metodik, »samplingteknik».

4. *Offentliga uppdrag m. m.*

Dalenius har varit ledamot av delegationen för statistikfrågor under hela den tid som den funnits. Delegationens primära uppgift har varit att skapa ett svenskt »statistiskt system». Den centralisering som under de senaste åren skett av den officiella statistikproduktionen till statistiska centralbyrå, liksom delegationens förslag till en statistisk nämnd, är ett led i arbetet på att skapa ett sådant system.

Under höstterminen 1960 tjänstgjorde Dalenius som »visiting professor of statistics» vid the University of California, Berkeley; därvarande statistiska institution räknas som en av de främsta i världen på statistikens område.

På uppdrag av United Nations deltog Dalenius i dess »Ad hoc Expert Group on Review of Sampling Terminology».

5. Dalenius' insatser som statistiker

Vi skall här söka sammanfatta Dalenius' insatser som statistiker.

a) Dalenius har framgångsrikt verkat för en ökad användning av stickprovsmetod och alldeles speciellt för användning av vetenskapligt tillfredsställande stickprovsmetod. Detta gäller både inom och utom den statliga statistikproduktionen.

Vad den statliga statistikproduktionen angår utarbetade han den stickprovsplan som fortfarande i stort sett oförändrad användes vid de årliga areal- och kreatursinventeringarna. — Dalenius var initiativtagaren till användningen av objektiva skördeberäkningsförfaranden (»provytemetoden»). — Dalenius var också skaparen av och den förste chefen för statistiska centralbyråns utredningsinstitut.

Vad statistikproduktion f. ö. angår vill vi här nämna, att Dalenius verksamt bidragit till den standardförbättring på marknadsundersökningarnas område, som bl. a. yttrat sig i en övergång till mera tillfredsställande stickprovsmetod än som tidigare använts.

b) Dalenius har även på andra sätt framgångsrikt verkat för en höjning av kvaliteten hos den statistik, som produceras i vårt samhälle. Vi erinrar här om hans arbete för att öka förståelsen för att bortfall vid statistiska undersökningar kan allvarligt snedvrیدا resultatet och om hans insatser för utarbetandet av förfaranden för att reducera inflytandet från denna felkälla.

c) Dalenius har under de senaste 15 åren med energi och intresse arbetat för skapandet av vad han kallat ett svenskt »statistiskt system». Som en röd tråd i de uppsatser i detta ämne som han publicerat går att statistikproduktion är ett medel, icke ett mål. Som medlem i delegationen för statistikfrågor har Dalenius haft tillfälle att verka för sin uppfattning i dessa frågor.

d) Dalenius tog i slutet av 1940- och början av 1950-talet verksamt del i etablerandet av en svensk militär operationsanalysorganisation och har därefter tjänstgjort som konsult vid försvarets forskningsanstalt i operationsanalys. — Under de senaste åren har Dalenius verkat för användningen av operationsanalys inom den offentliga (icke-militära) förvaltningen; bl. a. har han verkat för utnyttjandet av operationsanalys för att komma till rätta med vissa problem inom sjukvården (främst köproblemen).

6. Dalenius' kompetens till professur i statistik

Till belysning av Dalenius' kompetens till professur ber vi att få framföra följande.

a) Dalenius' insatser som statistiker har rönt internationellt erkännande. Härför talar bl. a. att han valts till:

- I. Fellow of the American Statistical Association;
- II. medlem av Internationella statistiska institutet;

III. Fellow of the American Association for the Advancement of Science; och

IV. Fellow of the Institute of Mathematical Statistics.

Vi vill upplysningsvis understryka, att det i dessa fyra fall är frågan om uttryck för internationell uppskattning av Dalenius' insatser. The American Statistical Association tilldelade sålunda Dalenius »the honorary rank of Fellow» för hans »signal contribution to the field of statistics».

b) Dalenius var en av de fem sökande till professuren i statistik vid Umeå universitet. Vi citerar här några uttalanden om honom ur de sakkunnigas utlåtanden.

Professor Sten Malmquist: »Dalenius' produktion präglas av stor receptivitet och iderikedom. Inom sitt speciella område, samplingmetodiken, har han uppnått en imponerande praktisk skicklighet, klarast redovisad i doktorsavhandlingen. I sina uppsatser om officiell statistikproduktion sättes denna på ett upplysande sätt in i ett större sammanhang. Slutligen visar hans bidrag till den statistiska undervisningslitteraturen god pedagogisk framställningsförmåga.»

Professor Carl-Erik Quensel: »Allmänt kan man säga att det icke i Sverige och i de skandinaviska länderna finnes någon med samma beläsenhet i fråga om sampling och Dalenius är härvid internationellt erkänd.»

Professor Herman Wold: »Dalenius är en eminent samplingexpert; här- om kan man endast uttala sig med största respekt. Att han håller ställning- en som vårt lands främste specialist på området är sedan många år ett odis- kutabelt faktum. Även internationellt sett tillhör han de mest aktiva forskar- na i samplingteknik. — — — Han räknas numera till toppkrafterna på om- rådet. — — —

Vad gäller forskning och dess praktiska tillämpningar har Dalenius åda- galagt en synnerligen hög grad av vetenskaplig skicklighet inom två stora och fundamentalt betydelsefulla områden av statistiken: samplingteknik och administrativ statistik.»

Två av dessa sakkunniga placerade Dalenius på första plats och den tredje placerade Dalenius på andra plats men var beredd att under vissa betingel- ser placera Dalenius på första plats.

Samhällsvetenskapliga fakulteten vid Uppsala universitet placerade med 19 av 20 avgivna röster Dalenius i första förslagsrummet; Dalenius fick ock- så kanslerns för rikets universitet förord. Innan Kungl. Maj:t fattade beslut i utnämningsfrågan, återkallade Dalenius sin ansökan. Dalenius gjorde det- ta bl. a. emedan han bedömde att hans kompetens speciellt inom sampling- teknik och administrativ statistik skulle komma till ännu bättre rätt i Stockholm än i Umeå.

Med hänvisning till vad sålunda anförts föreslås,

att riksdagen måtte besluta att i skrivelse till Kungl. Maj:t hemställa att en personlig professur i samhällsorien-

terad statistik inrättas vid Stockholms universitet för docenten Tore Dalenius vid statens råd för samhällsforskning.

Stockholm den 26 januari 1965

Erland Carbell

Bengt Sjönell

Folke Nihlfors

Nils Kellgren